

Mirjana Zdravković

VERA KOSTIĆ
KREATIVNI UMETNIK
SVUDA „KOD KUĆE”

orchestra plus
konci vremena
orchestra 54/55

Vera Kostić (1925-2011) rođena je u Beogradu, u građanskoj porodici koja je volela umetnost, posebno pozorište. Sa četiri godine počela je da uči klasičan balet kod Jelene Poljakove, primabalerine, pedagoga i koreografa Marijinskog teatra, koja je, kao što je poznato, svojim pedagoškim i koreografskim radom izvršila veliki uticaj na razvoj Baleta Narodnog pozorišta i mnoge generacije baletskih igrača u Beogradu. Znanje i saveti J. Poljakove, desetogodišnji rad sa njom, bili su od presudne važnosti za Veru Kostić koja je, već sa četrnaest godina, igrala solističke klasične i karakterne uloge na koncertima i u baletskim divertismanima. Sa petnaest godina postala je član Baleta Narodnog pozorišta. Posle debija u *Žizeli* (Žizeline drugarice), solâ u *Popodne jednog fauna* M. Ristića (1943), *Fantastičnoj simfoniji* i *Čarobnom dućanu* (1944), *Divertismanu* (polka sa M. Miškovićem) Georgija Skrigina (1945), *Valpurgijskoj noći* B. Knjazeva, ubrzo je postala solistkinja, a potom i primabalerina. Odigrala je mnoge glavne i solističke uloge u baletima i operama: Mariju u *Bahčisarajskoj fontani* R. Zaharova, solo u *Silfidama*, *Estelu* u *Karnevalu*, Devojku u *Snu o ruži* po Fokinovom baletu *Spectre de la rose*, *Zobeidu* u *Šeherezadi*, *Gitanu* u *Boleru*, solo u *Balerini i banditima*, *Biserku* i *Zvezdu Danicu* u *Ohridskoj legendi* Margarite Froman, *Kneginjinu savest* u *Baladi o jednoj srednjovekovnoj ljubavi* Pija i Pine Mlakar,

Kopeliju-Svanildu u *Kopeliji* D. Parlića, Odiliju u *Labudovom jezeru* N. Kirsanove, Ciganku u *Licitarskom srcu* D. Parlića, Mačku u *Perici i vuku* D. Parlića, solo u *Simfoniji u c-duru* D. Parlića, Ribarevu ženu u *Zlatnoj ribici* Lj. Vajs, Tijen-Vu u *Kineskoj priči* D. Parlića, Žozefinu u *Kraljici ostrva* D. Parlića, Mirtu u *Žizeli* L. Lavrovskog, Dadilju u *Romeu i Juliji* d. Parlića i dr. Partneri Vere Kostić bili su najistaknutiji igrači Beogradskog baleta: Miloš Ristić, Slavko Eržen, Dimitrije Parlić, Nikola Taranovski, Milorad Mišković, Dušan Trninić, Branko Marković, Gradimir Hadži-Slavković, Milan Momčilović, Boris Radak, Žarko Prebil i dr.

Uloge i sola Vere Kostić u baletskim deonicama opera bile su veoma zapažene: Igračica u *Prodanoj nevesti* B. Smetane, Polovecka devojka u *Poloveckim igrama* (scena u Poloveckom logoru u operi *Knez Igor* A. Borodina); solo u sceni trijumfa u operi *Aida* Đ. Verdija; Lilit u *Valpurgijskoj noći* iz opere *Faust* Š. Gunoa; Karmen u istoimenoj operi Ž. Bizea, Crni labud u operi *Ljubav za tri narandže* S. Prokofjeva, itd.

Vera Kostić je završila Muzičku školu i klasičnu gimnaziju (Treću žensku). Volela je da čita, a naročito da posmatra ljude, sa istančanim osećanjem za uočavanje osobenosti u ponašanju u određenim okolnostima, što je docnije u njenom umetničkom životu doprinelo profilisanju likova i karaktera koje je igrala ili smišljala. Muzičko obrazovanje doprinelo je razvijanju kreativne imaginacije, osetljivosti za ritam, dinamiku i stilske finese njenih koreografija.

U klasičnim ulogama, Vera Kostić se odlikovala samouverenošću, virtuosnom tehnikom, muzičkom preciznošću i stilskom određennošću. Samosvojnost i izvesna ekstravagantnost njenih karakternih uloga poticale su od bujnog temperamenta, a u zavisnosti od zahteva uloge, kao i od izrazitog smisla za humor i karikaturu. U poznijim godinama igrачke karijere pokazivala je izvesnu nonšalantnost prema vežbama (budući da je počela da igra već u četvrtoj godini, i igrala sve do trideset pete, verovatno je osetila odbojnost prema „ropskom” vežbanju). Na probama je, bez pantljika na patikama, ili sa po jednom pantljikom prikačenom pomoću zihericice na svakoj patici, u „malim vežbicama” od pet minuta, uspevala da odigra 32 fuetea i složene tur-pikee, uz tri piruete na prstima. Interpretirajući ulogu Crnog labuda virtuosno, samouvereno, u širokim potezima, dominirala je scenom. Njena Mirta imponovala je stilskim savršenstvom i tehničkom virtuosnošću. Apsolutno vladajući svojim telom, u potpunosti poznavajući sve zakone klasične igre i romantičnog stila, Vera Kostić je često koristila i one male tajne i trikove u koje su pronikli samo oni koji umeju na pravi način da primene igrачko iskustvo, kako vlastito tako i tuđe.

*Volela sam da igram, ali koreografija
je ono što me potpuno ispunjava.*

Vera Kostić

Pored strasti za kolačima, marcipanima i hladnim vinom (što bi se moglo protumačiti kao kompenzacija za mnoga lišavanja „zatočenice Terpsihore”), stila *baš me briga* (u odevanju), *važno je delo*, švedskih klompi koje je i zimi i leti nosila isključivo na bose noge, Vera Kostić je već u najranijem detinjstvu ispoljavala sklonost ka maštanju, izmišljanju, prurušavanju, preoblikovanju. Uz to, koreografisala je, već kao devojčica, za priredbe i koncerte. „Režirajući” prvo za sebe, kod kuće, jedan izmaštani svet, Vera Kostić kao da je želela da se uzdigne nad svakodnevnom realnošću, reprodukujući na veoma originalan način vlastito životno iskustvo. Stoga je netačan podatak da se kao početak koreografskog rada Kostićeve uzima godina 1959. Ona je i pre toga postavila Sukovu *Ljubavnu pesmu* (u Amaterskom kulturnom društvu „Branko Krsmanović”) i druge koncertne numere i divertismane, a od 1959, više od 35 celovečernih ili kratkih baleta, kako na beogradskim scenama tako i po svim glavnim gradovima nekadašnje Jugoslavije. Dve njene koreografije (Sicilijanosove *Bahantkinje*, Atina, 1962, i baletske deonice opere *Car Saltan*, Visbaden, 1960) premijerno su izvedene u inostranstvu. Mnogi baleti Vere Kostić bili su u igračkome i muzičkome pogledu svetske prazvedbe. Pripremvši se, i to veoma studiozno, u koreografskome, muzičkome, tematskome i leksičkome smislu, koreografisala je mnoge opere, osam baleta za beogradsku televiziju, kao i nekoliko izvanrednih kraćih baleta, savremenih po izrazu i režiji, za Malu (zemunsku) scenu Narodnog pozorišta i Dom sindikata u Beogradu. Kao što smo rekli, Kostićeva nije bila improvizator, već veoma pripremljeni koreograf koji je precizno znao šta hoće i koji se trudio da kod igrača podstakne kreativnu imaginaciju. Ansamblu je znala da sugeriše stil, epohu, osobenosti muzičke i libretističke potke, a pre svega viziju sveta iz koje su proisticali izraz i leksika koraka. Već u svojim najranijim baletskim i operskim koreografijama, V. Kostić je značila otvaranje ka modernitetu i savremenosti izraza, kako u tematskome i stilskome tako i u mizanscenskom pogledu, za šta primer pružaju baletske deonice u operama *Hovanščina*, *Simonida*, *Car Saltan*, *Izoldina smrt* (fragment iz *Tanhozera*, *Nibelunški prsten*), *Aida* i drugim. Skidajući uporno i pronicljivo, sa onoga što je dotad bilo površno viđeno i banalizovano, suviše slojeve nanete vremenom i ljudskom nehajnošću, otkrivala nam je, malo-pomalo, obrise svoje izvanredne freske, pod kojom se naslućivala neka prethodna freska, a ispod ove ostaci davnih poteza opet neke prethodne, sve u težnji da na videlo iznese ono što je najdublje, najsušastvenije u umetničkome izrazu. Ukazivao se ogroman rad, višeslojan, raskošnih boja i neobičnih formi i rešenja, tehnikâ koje su proistecale iz vlastitog vremena, kombinujući staro i novo. Bio je to rad ponekad

revolucionarno nov, a nedovoljno zapažen, i u trenucima najvećih kreativnih dostignuća i najviših uzleta mašte originalan do svestremenosti. Uvidom u materijal iz Muzeja pozorišne umetnosti Srbije (čija je sistematizacija, nažalost, još uvek nedovršena), kao i u onaj iz arhiva beogradskog Narodnog pozorišta, uz sećanja same Vere Kostić i uz srećnu okolnost da sam kao učesnik u stvaranju tih dela mogla doći do nekih vlastitih neposrednih saznanja, omogućeno mi je da makar delimično imenujem činjenice na osnovu kojih se može steći predstava o opusu ove umetnice. Međutim, jedno je imenovati, a drugo – fenomenološki odrediti, potom makar i približno proceniti vrednost nekog umetničkog dela, njegove odlike, njegove eventualne nedostatke, fascinacije datim trenutkom, i najzad, njegovu moć odolevanja vremenu, modama i ukusima. A u slučaju Vere Kostić već i samo poređenje mišljenja kritičara i publike ukazivalo je na preveliko i previše rasprostranjeno nepoznavanje umetnosti igre i muzike, na pogrešno imenovanje pojmova, određivanje značenja i vrednosti... itd.

koreografije kao formalno-sadržajne odrednice proizašle iz vizije sveta

Tragalac za nekonvencionalnim izrazima i formama, i njihov tvorac, Vera Kostić je pre svega bila koreograf dramskih baleta. Ili, bolje reći, poznavalac i slikar ljudske drame. Objedinjujući neoklasični baletski izraz sa savremenim igrackim pravcima, nastupajući sa novim temama i originalnim viđenjima, Vera Kostić je – bilo da se radilo o sižeima zasnovanim na umetničkim fikcijama ili na životnim činjenicama, istorijskim događajima, mitu ili predanjima (bajke, legende, folklorno nasleđe) – ekspresivnim igrackim jezikom transponovala unutarnje emocije likova, a adekvatnim metaforičnim jezikom tragične, često apsurdne situacije. No stilizovani pokreti, metafore i simbolični likovi i situacije nisu bili inspirisani samo životom, već i umetničkim nasleđem (slikama, skulpturama, bareljefima, spomenicima, stećcima, muzičkim i literarnim delima) koji, u odnosu na doba u kojem je stvarala, sežu od najmodernijih, unazad, do arhaičnih arhetipova nesvesnog – mitova, legendi, svetovnih i sveštenih rituala, oralnog i pisanog folklornog bogatstva svetske baštine. Posebno je bila zanimljiva primena deset postulata M. Fokina (možda i nesvesna, preko učenja njenog idola Poljakove). U skladu s tim postulatima, uočljivo je bilo njeno nastojanje da se svi elementi predstave, svi učesnici i koautori, slažu jedni s drugima, a da stil igre i mizanscena određuju *situacije*; a vidljiva je bila i žanrovska opredeljenost reditelja i koreografa koja, s jedne strane, potiče od situiranja u određeno doba, a s druge, od imperativa vremena: *sadašnjice*. Prvi podsticaj, naravno, ponekad biva muzika, ponekad određena

namera koreografa, ponekad literarni predložak, ponekad vreme u kome se živi, ali uvek je to unutarnji doživljaj koreografa i igrača, vođenih njihovim senzibilitetom. Iz te očekivane jednodušnosti, tog potrebnog saglasja koreografa i igrača, proističu poseban vid tesne saradnje i intuicija pri izboru umetnika za pojedine uloge, a u baletima Vere Kostić pojavljivale su se skoro sve najistaknutije ličnosti naše baletske scene: Jovanka Bjegojević, Rut Parnel, Dušanka Sifnios, Lidija Pilipenko, Ljiljana Dulović, Magdalena Janeva, Višnja Đorđević, Dušica Tomić, Ivanka Lukateli, Sonja Vukićević, Katarina Obradović, Marija Janković, Milica Bijelić, Milan Momčilović, Marijan Jaguš, Žarko Prebil, Borivoje Mladenović, Dušan Simić, Radomir Vučić, da spomenem samo neke...

Međutim, da parafraziramo Paskala, *čovjek nije samo igrajuća, već i misleća trska*. Kostićeva je umela da misli, da povezuje činjenice sa svojim imaginarnim svetom; umela je da iz prve odredi sadržinu u žanrovskom i leksičkom pogledu. A to je spontana nauka, i osobina kreativnih umetnika. Vera Kostić je stoga sa uspehom koreografisala sve: tragediju, komediju, tragikomediju, legendu, apstraktnu igru, mitove, faktički život, bajke, apsurdne monodrame i poetske balete, uzvišene drame i vesele igrarije, u rasponu od lakog humora do urnebesne komike, od čiste lirske inspiracije do parodije i satire (*Pepeljuga* S. Prokofjeva, *Petar Pan* P. Bjelinskog, *Stav'te pamet na komendiju*, to jest, *Dundo Maroje* N. Hercigonje, i dr.).

Ako mozaik raznolikih i različitih struktura i stilova Vere Kostić sagledamo u celini i pritom se koncentrišemo na sva njena putovanja kroz prostor i vreme, počev od opera (*Simonida*, *Aida*, *Tanhojzer*, *Hovanščina*, *Noć na golom brdu*, *Faust*), preko TV baleta (*Stamena*, *Dundo Maroje*, *Čovek koji je otkrio sunce*, *Burevesnik*, *Priča o vojniku*, *Tristan i Izolda* i dr.), da bismo se potom zaustavili na imponantnom koreografskom delu u svim delovima bivše Jugoslavije (*Osveta*, *Luisvil*, *Vibracije*, *Darinkin dar*, *Karmen*, *Ratna priča*, *Talasi*, *Putovanja*, *Freske*, *Pesma nad pesmama*, *Illo tempore*, *Ad absurdum*, *Vesnik bure*, *Čovek zlatne ulice*, *Čovek koji je ukrao sunce*, *Pepeljuga*), a onda se osvrnuli i na monobalete (*Pomračenja*, *duet Quo vadis*, *Sećanje na prijatelja*, *Snovi Voltera Mitija*), stičemo utisak da su baleti Vere Kostić, koliko god ona umela da nas nasmeje ili da se u svojim poetskim vizijama uzdigne do neslućenih visina pesničkog nadahnuća (*Zvezdani krug*, *Dream of a Rose*, *Ptico ne sklapaj svoja krila*, *Žar ptica*, *Labudovo jezero*, *Kamenj cvet*, *Ohridska legenda*), proistekli iz jedne prevashodno tragične vizije sveta i apsurdnog položaja čoveka u njemu. Njeno delo je potresna priča o mukama, strastima, željama, nadi, trpljenju, radostima i snovima pojedinca, ali i saga o društvenim, egzistencijalnim, istorijskim, antropološkim, ukratko o suštinskim potresima čoveka uopšte. Storijska provučena kroz skoro sve epohe, iz koje se čuje, neverbalnim izrazom saopšteno, jedva čujno pitanje zgranutog: *Zar je moralo biti baš tako?!* Stoga delo Vere Kostić, a u okviru njega i delo izvanred-

nih protagonista i koautora i ansambala iz gradova diljem bivše Jugoslavije, nije samo putovanje kroz ljudsku psihu, nekakva *posvudašnjost* umetnika koji se nad ljudsku sudbinu nadnosi sa razumevanjem, saosećanjem i sa patnjom, već u isti mah i ruka pružena svima u zagrljaj. Jer svi smo mi „deca ovog Raja” što trpe ukus onog gorkog saznanja koje je Vera Kostić umela jezgrovito da iskaže: *Svi smo mi majmuni!* I proći će još milioni godina dok se zaista ne uzvisimo do značenja onih optimističkih reči koje je izrekao Maksim Gorki: *Čovek – kako to gordo zvuči!*

...I paralipomena

Vera Kostić je u dva maha bila šef Baleta Narodnog pozorišta u Beogradu, a u to vreme Balet je beležio mnoge uspešne premijere i veoma značajna gostovanja u Jugoslaviji i inostranstvu, o čemu postoje neizbrisivi zapisi, članci i veoma pohvalne kritike. Mnogobrojne su turneje na kojima su prikazani baleti i opere Vere Kostić: Monte Karlo, Vizbaden, Lozana, Venecija, Bečka Opera, Grčka (Solun, Atina), Edinburg, Kairo, kao i učešće na svim festivalima bivše SFRJ.

Za svoj rad dobila je mnoga priznanja i nagrade, poneke odveć kasno, kad joj do nagrada više nije bilo stalo: Omladinsku nagradu (1947) za Adađo u baletu *Začarana lepotica*, Sedmojulsku nagradu (1951) za ulogu Lilit (u *Faustu*). Za četiri baleta u izvođenju Makedonskog narodnog teatra, *Četiri viđenja* na muziku Lj. Brandolice, T. Zografskog, T. Proševa i B. Ivanovskog, dobila je Nagradu kritike (1972, Ljubljana, Jugoslovenski baletski bijenale). Za balet *Ptico ne sklapaj svoja krila* E. Josifa (praizvedba, 1970) dobila je nagradu Beogradskih muzičkih svečanosti; za balet *Darinkin dar* Z. Hristića, prvobitno izveden na smotri *Mermer i zvuci* u Arandelovcu, dobila je 1974. nagradu Narodnog pozorišta za najbolju predstavu u sezoni. Za muzički kolaž *Pomračenja* dobila je Zlatnu kolajnu 12. festivala monodrame i pantomime (scena u Zemunu) i Nagradu publike na 28. BITEF-u, kao i nagradu SIZ kulture grada Beograda 1984, za isto; zajedno sa Dušanom Trninićem dobila je Nagradu „Dimitrije Parlić” (2000) i Nagradu za životno delo Udruženja baletskih umetnika Srbije. Za životno delo Vera Kostić odlikovana je i Ordenom zasluga za narod sa srebrnom zvezdom.

Nagrade ponekad stižu kasno, ali onome ko ih zaslužuje ipak stižu.

Vera Kostić napisala je knjigu *Senke koje sjaje* (prvi deo objavljen je u izdanju MPUS, Beograd, 1998; drugi deo nije završila).

* Tekst je pročitao 07. 03. 2011. u Narodnom pozorištu u Beogradu na komemoraciji povodom smrti Vere Kostić.

Autorka teksta poštovala je želju Vere Kostić da se ovaj tekst ne čita javno pre njene smrti (27. 2. 2011).

Na naslovnoj i poslednjoj strani:
Darinkin dar, Balet Narodnog pozorišta u
Beogradu, Lidija Pilipenko, Sonja Vukićević
i Spomenka Pantelić
foto: D. Kažić

Portret Vere Kostić preuzet iz knjige Milice
Zajcev *Igra što život znači 1*, izd. Muzej
pozorišne umetnosti Srbije